

Concept of happiness in Confucian Thought

Ghorbani Elmi¹* Ahmed Dastori Sadhi¹

1. Department of Religions and Mysticism, Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Tehran, Tehran, Iran.
(gelmi@ut.ac.ir)
2. Department of Islamic Theology (Philosophy of Religion), University of Piyamanur, Tehran, Iran.
(ahmaddastoori1362@yahoo.com)

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Recived: 2024/6/6
Revised: 2024/9/14
Accepted: 2024/9/18

Cite this article: Elmi, G., Dastori Sadhi, A. (2024). "Concept of happiness in Confucian Thought". *Ayeneh Marefat*, 24(80), 45-62. (In Persian)

ABSTRACT

This article analyzes the concept of happiness in the thought of Confucius, one of the greatest sages of ancient China, especially in the book *Lun Yu*. First of all, in Lun Yu, Confucius considers true happiness moral happiness and believes that happiness is primarily not in physical pleasure but in moral pleasure. He defined the principles of happiness as moral education through continuous learning, achieving human virtues such as benevolence, justice, merit, and wisdom, maintaining harmony or peace between oneself and one's family, others, or the community, and individual and subduing one's ego and returning to merit, etiquette and traditional ceremony. Confucius believes happiness to be the perfect virtue in a simple social life. Being good and benevolent is necessary for happiness. By placing morality as a prerequisite for happiness, Confucius points out that happiness can be achieved through "knowledge, benevolence, and harmony among members of society." So others' happiness is part and parcel of our happiness.

Keywords: Happiness, Moral Virtue, Confucius, Li, Human

* Corresponding Author Email Address: gelmi@ut.ac.ir
DOI: <https://doi.org/10.48308/jipt.2024.235652.1525>

Extended Abstract

Introduction

Man has been searching for happiness since the beginning of his life on earth, and he has considered -and still considers- it his ultimate goal and true perfection. All people worldwide, individually or socially, have been looking for "happiness" and are moving towards what they think is happiness. Therefore, happiness is a value that human society has followed at all times and in all styles, and has shaped his Lifestyle and attitude in accordance to its environment in its definition and realization. Happiness is one of the most essential subjects of its teachers and philosophers of theoretical and practical wisdom. It has occupied the minds of ancient Greek sages and modern philosophers throughout history. Although the discussion of the history of the subject of happiness is mainly returned to the Greek philosophers, especially Socrates, Plato, and Aristotle, and Aristotle is considered to be the one who proposed and explained the most significant theory about happiness, before them, we witness there are severe discussions among ancient Chinese thinkers. Among the thinkers of ancient China, the Confucian and Taoist views of happiness had and still have an essential influence. Tracing the history of their view of happiness can even contribute to contemporary people's basic understanding of happiness. Confucianism is the school that has had the most significant impact on traditional Chinese thought and is the mainstream that has occupied Chinese thought for a long time. In this school of thought, the concept of happiness was formed in spring and autumn and was continuously adjusted and completed with the progress of time. Addressing it has a high study value. This article, focusing on Lun Yu or Analects, examines the theory of happiness in Confucian thought and answers these questions: What explanation does he provide for human happiness? What is the meaning and nature of happiness? What is the way to achieve happiness? The descriptive content analysis method has been used to answer the research questions.

Discussion

The term "happiness" has various meanings, and since ancient times, philosophers and ordinary people have disagreed about the nature of happiness. Confucius was the first Chinese philosopher to formulate the intellectual system about this world. Although the Western concepts of happiness are not mentioned in the Analects of Confucius, several words and expressions such as le, yao, or yueh are mentioned. According to Confucius, happiness is not a set of life situations but the state of mind or the spiritual world of a living person. Happiness is not fleeting and shallow sensual pleasures but the eternal and significantly reasonable world. Confucius and his followers considered happiness spiritual, not material; moral, not situational; self-knowledge, not the judging others. Confucius considers acquiring knowledge, having friends, and living a healthy life, even in obscurity, a requirement for honor and happiness. Happiness is primarily not in material pleasure but in moral pleasure. The good life is not a life in which all or most of one's desires are satisfied but a life in which the satisfaction of prudent desires is subject to the constraints of moral desire. Knowing and believing in what makes you happy can help you make a concerted effort to achieve happiness. Placing morality as a prerequisite for happiness, Confucius points out that happiness can be achieved through "knowledge, benevolence, and harmony among the members of society." Classical Confucian thinkers believed that for a virtuous person to make people happy, he must participate in a government that follows the Way. For philanthropists, true happiness is not a selfish or self-centered concept but a collective one.

Conclusion

From what has been said, it is clear that Confucius is trying to defend the universal human moral and value system, and moral virtue is at the center of his thought. His thought first formed and developed the concept of happiness in ancient China. Confucius considers happiness to be the highest good that can be obtained through practice in cultivating and flourishing moral virtues. Therefore, it is this virtue that leads to happiness and guarantees it. One of the most prominent features of Confucius' account of the good life is his attempt to distance himself from any thought seeking happiness in any form of personal pleasure or

material prosperity. Although he believes a pleased life requires a reasonable level of material goods properly acquired, he considers true happiness moral. The Confucian concept of moral happiness is that human happiness includes material security and spiritual satisfaction. He believes that people can achieve the ultimate goal of integration and the connection of individual happiness and social happiness through the "internal cultivation of wisdom" and "external practice of healthy communication with others." Happiness in virtue is a way for people to achieve individual happiness and then social happiness because the general interests of the society are far greater and more important than the needs of individuals, so that "moral education, family planning, establishing order in the country and establishing peace and tranquility" are essential components to achieve public good. Confucius considered being good and benevolent, acquiring knowledge, having friends, and living a healthy life, even though in obscurity, as a requirement for honor in life and happiness, and emphasizes on honoring ancestors, family happiness, personal moral integrity, and satisfying desires bound to ethics and people's education. Confucius considers music as one of the essential factors for the development of perfect virtue, along with the etiquette, trustworthiness, and competence, and considers happiness closely related to learning and perfect virtue. Finally, the happiness of others is an integral part of our happiness.

مقدمه

سعادت یکی از مهم‌ترین موارد در زندگی است و برای بسیاری از انسان‌ها، غایت نهایی زندگی است. در پایان هر روز، می‌خواهیم شاد باشیم و این را برای خود، خانواده و دوستانمان آرزو می‌کنیم. در حالی که می‌دانیم که سعادت نمی‌تواند تنها چیزی باشد که مهم است، پیدا کردن کسی که واقعاً معتقد است که خوشبختی بی‌معنی است، به سختی پذیرفتنی خواهد بود. در واقع، اگر زمانی با چنین شخصی روبرو شویم، عمیقاً گیج و احتمالاً نگران او می‌شویم، که چه کسی فکر نمی‌کند که خوشبختی چیز خوبی است؟ لذا، بشر از بدو پیدایش روی زمین در جستجوی سعادت بوده و آن را مطلوب نهایی و کمال واقعی خود می‌دانسته است و اکنون نیز می‌داند. همه انسان‌ها در سرتاسر جهان، به صورت فردی یا گروهی، به دنبال «خوشبختی» هستند و به سوی آنچه سعادت می‌پندارند در حرکت‌اند. لذا سعادت و خوشبختی نوعی ارزش بوده که جامعه بشری در همه زمان‌ها دنبال کرده است و سبک زندگی و نگرش متناسب با محیط زندگی خود را در تعریف و تحقق آن شکل داده، و حتی نظریه‌های گوناگونی درباره آن رقم زده است.

با وجود توافق گسترده در مورد مهم بودن سعادت، برای بسیاری از ما مفهوم «سعادت» یک راز است. گاهی اوقات خیلی به آن فکر می‌کنیم. در صحبت‌های خود به آن می‌اندیشیم. آیا این شغل باعث سعادت من می‌شود؟ آیا انتخاب این شخص به عنوان شریک زندگی من را سعادت‌مند می‌کند؟ آیا داشتن شغلی خاص مرا سعادت‌مند می‌کند یا خیر... حتی تعیین اینکه آیا در هر لحظه سعادت‌مند هستیم یا خیر، دشوار است. مجموعه‌ای از عوامل وجود دارد که پاسخ به این پرسش‌ها را چالش برانگیز می‌کند. اما به نظر می‌رسد یکی از اصلی‌ترین موانع این است که بسیاری از ما احتمالاً نمی‌دانیم خوشبختی واقعاً چیست.

مهم و در عین حال اساساً مبهم و رازآلود بودن مفهوم سعادت، فیلسوفان را از آغاز به مطالعه آن برانگیخته است. اکنون نیز فهم آن یک پرسش فلسفی مهم است که فیلسوفان، الهی‌دانان، متفکران در اخلاق، روان‌شناسان، اقتصاددانان، و حتی عصب‌شناسان در پی پاسخ به چیرستی آن هستند (Besser, 2020: 3). در همین خصوص، سعادت از مهم‌ترین مباحث معلمان اخلاق و فیلسوفان حکمت نظری و عملی بوده و همواره ذهن حکیمان یونان قدیم تا فیلسوفان عصر جدید را به خود مشغول کرده است. در دوره‌های گوناگون، فیلسوفان براساس مبانی و رویکردهای متفاوت، به بررسی آن پرداخته‌اند. آنها درباره اصطلاح سعادت تحلیل‌های گوناگونی را عرضه داشته‌اند که برخاسته از جهان بینی‌های متفاوت و ناشی از بینش و نحوه نگرش به هستی و انسان بوده است.

هرچند در بحث از تاریخچه موضوع سعادت، آن را بیشتر به فلاسفه یونان، به ویژه سقراط، افلاطون و ارسطو نسبت می‌دهند و ارسطو را کسی می‌دانند که شاخص‌ترین نظریه را درباره سعادت در کتاب ارزشمند خود، *اخلاق نیکوماخوس* مطرح کرده و شرح داده است، اما پیش از آنها ما شاهد بحث‌های جدی در میان اندیشمندان چین باستان هستیم. به عنوان ارزش نهایی رفتار انسان، سعادت در تاریخ طولانی توسعه اجتماعی چین به گونه‌ای متفاوت تلقی شده و توسعه یافته است. در میان اندیشمندان چین باستان، دیدگاه سعادت کنفوسیوسی‌ها و تائوئیستی‌ها تأثیر مهمی داشته و دارد. ردیابی تاریخچه توسعه دیدگاه آنها در باره سعادت می‌تواند حتی به درک اساسی مردم معاصر از سعادت کمک کند (Yali, 2019: 703).

آیین کنفوسیوس مکتبی است که بیشترین تأثیر را بر تفکر سنتی چینی داشته و جریانی اصلی است که تفکر چینی را به مدت طولانی به خود مشغول کرده است. مفهوم سعادت در این آیین در دوره بهار و پاییز شکل گرفت و پیوسته با پیشرفت زمان تنظیم و تکمیل شد. پرداختن به آن ارزش مطالعاتی بالایی دارد.

کنفوسیوس (۵۵۱-۴۷۹ پیش از میلاد)، کونگ-فوتزو (Kung-fu-tzu) (استاد کونگ)، یا کونگ-تزو (Kung-tzu)، نام اصلی کونگ کیو (Kongqiu)، نام ادبی ژونگ نی (Zhongni)، که در پایان قرن پنجم پیش از میلاد می‌زیسته است، مشهورترین معلم، فیلسوف و یکی از معلمان اخلاقی بزرگ در تاریخ بشریت چین بود (Ames, 2019; Durant & Little, 2002). ایده‌های او به‌عنوان بنیانگذار آیین کنفوسیوس، به‌طور چشمگیری بر افکار و زندگی مردم در شرق آسیا مانند چین، کره و ژاپن تأثیر گذاشته است. او مشهورترین معلم، فیلسوف، نظریه پرداز سیاسی چین و بنیانگذار آیین کنفوسیوس و انتقال دهنده میراث فرهنگی چین بوده است (Chen, 1993; Ames, 2019; Fung, 1996; Moritz, 1990).

از کنفوسیوس بیشتر به‌عنوان معلم اخلاق یاد و مکتب او اخلاقی دانسته می‌شود. وی درصدد دفاع از نظام اخلاقی و ارزشی مبتنی بر ارتباطات جهان‌شمول انسانی بوده است.^۱ گفته‌های او نشان می‌دهد که اخلاق کنفوسیوسی مبتنی بر فضیلت و از نوع فضیلت‌گرا بود. اخلاق کنفوسیوسی همواره بر یک ساختار ثابت شخصیت یا یک تهذیب اخلاقی مبتنی بر فضیلت، «تِ (te)»، تأکید دارد. «تِ»، به یک خصیصه رفتاری یا شخصیتی تمام‌عیار، یا به‌تعبیر دیگر یک فضیلت اخلاقی، اشاره دارد که پیروان این مکتب باید در خود به‌وجود آورند؛ و کسی که آراسته به فضیلت «تِ» شده، قادر است با نفوذ در دیگران، امور انسان‌ها را به‌دست گیرد. چنین فردی نباید به دیگران بی‌اعتنا باشد. مطابق با آموزه‌ها کنفوسیوس، «فضیلت تِ، به‌صورت منفرد یافت نمی‌شود بلکه همواره با دیگران پیوند خورده است.» «فضیلت تِ در یک انسان فضیلت‌مند، همانند نسیم در میان چمنزار است؛ فضیلت «تِ» همانند چمن‌های کوچکی است که به نسیم اجازه می‌دهد از میان آن عبور کند و هرگز صلابت یا سختی از خود نشان نمی‌دهد (Cua, 2001: 287-295) در اخلاق کنفوسیوسی، فضایل در طبیعت آدمی ریشه دارد و به چهار فضیلت اصلی نیکخواهی و انسان دوستی، صداقت و تقوی یا درستکاری، امانت داری و آداب دانی و شایستگی، و حکمت یا خرد بر می‌گردند. انسانیت فرد منوط به شکوفایی و به فعلیت در آمدن این فضیلت‌هاست. بدون فضیلت، انسان انسان نخواهد بود. در این آیین، طبیعت انسان و فضایل انسانی دو چیز جدا از هم نبوده و در واقع یکی هستند (Huang, 2020: 285). شکوفایی فضیلت -شیو جی (xiu ji)-، به معنی «تحقق و شکوفایی نفس» است. انسان شریف و کامل (جونزی = junzi) کسی است که «خود را شکوفا کرده و از این طریق به شرافت و فرزاندگی دست می‌یابد» (Analect, 14:45).

یکی از ویژگی‌های شخصیتی کنفوسیوس، تأمل درباره پرسش‌های بنیادین بشری و کوشش برای پاسخگویی به آنهاست. بی‌تردید، سعادت، چیستی و راه‌های دستیابی به آن یکی از مهم‌ترین آن پرسش‌ها بوده است. بنابراین، بررسی اصول سعادت و اهداف تربیتی حکیم بزرگ چین، آشکار ساختن امری مطلوب است. در این راستا، این مقاله، با تمرکز بر *لئون یو (Lun Yu)* یا *آنالکت (Analects)*، به بررسی نظریه سعادت در اندیشه کنفوسیوس پرداخته و به این پرسش‌ها پاسخ می‌دهد که او چه تبیینی از سعادت آدمی ارائه می‌دهد؟ مفهوم و ماهیت سعادت چیست؟ راه دستیابی به سعادت چیست؟ برای پاسخ به پرسش‌ها از روش تحلیل محتوای توصیفی استفاده شده است. شایان ذکر است که از ترجمه‌ها و گزارش‌های معتبر به انگلیسی و فرانسه، از جمله ترجمه جیمز لگ (James Legge)، آرتور والی (Arthur Waley)، روان (Ruan)، واتسون (Burton Watson) و لائو (D.C. Lau) استفاده شده است.

براساس بررسی‌های به‌عمل آمده مشخص شده است که در ارتباط با کنفوسیوس و آراء او در زبان فارسی، کتاب‌ها و مقالات بسیار اندکی وجود دارد که مهم‌ترین آنها کتاب *تاریخ فلسفه چین*، نوشته فانگ یولان، ترجمه فرید جواهرکلام، انتشارات فرزانه روز در سال ۱۴۰۰ است. در این کتاب یک فصل به کنفوسیوس و زندگی‌نامه و آراء او پرداخته شده است.

دیگر، کتاب *لون یون* (منتخبات) کنفوسیوس، ترجمه احسان مقدس است؛ که در بردارنده نظریات وی در اخلاقیات، سیاست و رفتارهای اجتماعی است. مقاله «اخلاق و فرزندی از منظر فارابی و کنفوسیوس»، نوشته محمدعلی رستمیان در فصلنامه تخصصی *اخلاق و حیاتی* در ۱۳۹۱ است. در منابع خارجی نیز می‌توان به مقاله «فضیلت اخلاقی و فراگیر: از عصر باستان تا دوره جدید در سنت‌های غربی و کنفوسیوس» نوشته لیو و مقاله «سعادت در آیین کنفوسیوس کلاسیک: شونزی» نوشته فراسر و مقاله «درک سعادت: نگاهی به روان‌شناسی عامیانه چینی» نوشته لو اشاره کرد. هیچ یک از این نوشته‌ها، به موضوع این مقاله متمرکز نبوده است، هرچند در موارد لازم از آنها استفاده شده است.

سعادت در تصور مردم چین باستان

مفاهیم غربی سعادت، با مفهوم آسیای شرقی چینی سعادت شخصی متفاوت است. واژه «سعادت» تا همین اواخر در زبان چینی وجود نداشت. «فو» یا «فو هسینگ»^۲ شاید نزدیک‌ترین معادل واژه سعادت در افکار باستانی چین باشد. مفهوم سعادت در چین و سرزمین‌های آسیای شرقی متأثر از فرهنگ چینی، از دو واژه چینی هسینگ، (幸) hsing و فو، (福) fu، ترکیب شده است: hsing به معنای خوشی (rejoice)، خوشبخت (fortunate)، کامیاب (prosperous) و برجسته و گرامی (distinguish) است، در حالی که دومی، «fu»، به معنی سعادت (happiness)، نیک بختی (good fortune)، برکت و موهبت (blessing)، شادکامی (bliss) و کامکاری (prosperity) است (Mathews, 1993).

«فو» در کتیبه‌های استخوان‌های غیبگویی دوره سلسله شانگ ظاهر شد. در سوابق استخوان‌های غیب گویی، به آن به معنای «تقدیم ظرف شراب پر شده در محراب» نگریسته می‌شد (Bauer, 1976). روشن است که معنای اصلی فو، پرستش خدا، بیان خواسته‌ها و دعا‌های انسان بود. این خواسته‌ها و دعاها چه بود؟ از کاوش گورهای دوره شانگ اطلاعات ارزشمندی به دست آمده است. چینی‌های باستان مرگ را مرزی مطلق نمی‌دانستند، بلکه تغییر آهنگ زندگی، مانند روز و شب، به‌شمار می‌آوردند. بنابراین، گمان می‌رفت که مردگان همچنان دارای خواسته‌های انسانی هستند که می‌توانند به همان روش‌های زنده‌ها برآورده شوند (Lu, 2005: 101).

از این رو، هدایای تدفین باستانی را می‌توان به عنوان شاخصی از آنچه در آغاز تمدن چین وجود داشت، در نظر گرفت. تعبیر کتیبه‌های استخوان‌های غیبگویی و هدایای مجلل تدفین به یک مفهوم اساسی دوگانه از خوشبختی اشاره می‌کند: برکات ماوراء طبیعی و لذت در جامعه بشری. بعداً، در «شانگ شو» (Shang Shu)، واژه «فو» به روشنی در مفهوم دنیوی به‌کار رفت و شامل «طول عمر، رفاه، سلامتی، صلح، فضیلت و مرگ راحت» شد (Wu, 1991). این روزها هنوز هم در سال نو چینی یک تبریک رایج وجود دارد: «ای کاش پنج فو به درب شما بیاید».

یکی دیگر از آثار باستانی مهم، «کلاسیک آیین»، «فو» را به مفهومی دیگر تعریف می‌کند. «فو» یعنی «خوشبختی، خوش شانسی، صاف و بدون موانع بودن». باز هم تبریک‌های مردمی در سال نو چینی، مانند «به خواست تین همه چیز آن‌طور که می‌خواهید پیش برود»، «به خواست تین باد و باران با هم هماهنگ باشند»، و «تین آرزوهای انسان را برآورده کند» دقیقاً چنین دیدگاهی از خوشبختی را بیان می‌کند (Lu, 2005: 101).

تقریباً، تصور مردم چین از سعادت را می‌توان تا روزهای اولیه تمدن ردیابی کرد که برخی از ایده‌های اصلی خود را به‌رغم تحول فرهنگ و تمدن چینی، حفظ کرده‌اند. در حکمت عامیانه، به نظر می‌رسد سعادت چینی شامل فراوانی مادی، سلامت جسمانی، زندگی با فضیلت و آرامش و رهایی از اضطراب مرگ است. جامعه باستانی چین موجودیتی دوگانه بود. در رأس هرم اجتماعی، نخبگان اجتماعی قرار داشت که از اقتدار و اعتبار در

جامعه برخوردار بودند. آنها بر اساس آرمان‌هایی که از طریق نوشته‌ها و آموزه‌های فیلسوفان و دانشمندان بزرگ ثبت و منتقل شده‌اند، بر اکثریت قریب به اتفاق توده مردم حکومت می‌کردند و ایده‌های خود را بر مردم وعظ می‌کردند. چنین ایده‌ها و آرمان‌هایی در فولکلورهای منتقل می‌شدند. آنها مکاتب فلسفی بزرگ فرهنگ چینی و ذهنیت مردم چین را برای هزاران سال عمیقاً شکل دادند که در سه آیین کنفوسیوسی، تائوئیسم و بودیسم تبلور یافتند که ستون فقرات فرهنگ چینی ارتدکس را تشکیل می‌دهند و هر کدام دیدگاه‌های متمایزی در مورد خوشبختی انسان دارند (Lu, 2005: 101).

سعادت در اندیشه کنفوسیوس

اصطلاح «سعادت» معانی گوناگونی دارد. به این جهت، از دوران باستان، فیلسوفان و مردم عادی در مورد ماهیت سعادت اختلاف نظر داشته‌اند. کنفوسیوس نخستین فیلسوف چینی بود که نظام فکری این جهانی را تدوین کرد. با این حال، او در مورد «فو» صحبت نکرد، در واقع حتی یک بیان از آن در «کتاب آنالکت (Lun Yu)»، گفتگوهای کنفوسیوس و شاگردانش وجود ندارد. هر چند در کتاب آنالکت کنفوسیوس، مفاهیم غربی سعادت به طور قطع ذکر نشده است؛ اما واژه‌ها و عبارات متعددی مانند ل (le)، یائو (yao) یا یوئه (yueh) چهل و هشت بار ذکر شده است. یوئه (موسیقی)، لذت، خوشی، یائو (لذت بردن، شادی و خوشی) و هائو (hao) به معنی دوست داشتن، مشتاق بودن، خوب و عالی، پنجاه و سه بار ذکر شده است. شوو یا یوئچ (shuo or yuech) بیست و یک بار آمده است. یوئچ (خوشایندی، لذت)، شوو (سخن گفتن، نظر، نظریه)، شی (xi) به معنی خوشی، لذت و سعادت‌مندی به معنی سعادت مکرر نوشته شده است (Lee, 2019; Wang, 2019; Legge, 1971; Mathews, 1993; 3-4: 2019).

ماهیت سعادت

به نظر کنفوسیوس، سعادت مجموعه‌ای از شرایط زندگی نیست، بلکه وضعیت روحی یا دنیای معنوی یک فرد زنده است. خوشبختی لذت‌های نفسانی گذرا و کم عمق نیست، بلکه دنیای ابدی و عمیقاً معنادار معقول است. کنفوسیوس و پیروان او سعادت را معنوی، نه مادی؛ اخلاقی، نه مربوط به موقعیت؛ خودشناسی، نه قضاوت دیگران می‌دانستند. کنفوسیوس کسب علم و معرفت، داشتن دوستان و داشتن زندگی سالم، هرچند در گمنامی، را لازمه شرافت در زندگی و سعادت می‌داند و می‌گوید: «آیا به راستی تحصیل علم، و تکرار و تمرین آنچه آموخته‌اید در لحظه موعود، یک سعادت به شمار نمی‌آید؟ آیا این به راستی سعادت آفرین نیست که انسان دوستانی داشته باشد که از راه دور آمده باشند؟... و آیا هنگامی که انسانی لایق و شایسته، در گمنامی به سر می‌برد بدون آنکه کوچک‌ترین احساس ناراحتی کند، چیزی نیست که از یک مرد شریف انتظار می‌رود؟» (Analects 1. 1)

کنفوسیوس خوبی و نیکوکار بودن را لازمه سعادت دانسته و می‌گوید: «مردی که فاقد خوبی است، چه فایده‌ای می‌تواند از مراسم سنتی ببرد؟ به همان اندازه، مردی که فاقد خوبی است، چگونه می‌تواند از موسیقی لذت ببرد و از آن فایده‌ای ببرد؟» (Analects 3. 3) وی بر این باور است که «انسان صرفاً از بابت شرافت و صداقت خود زنده است؛ چنانچه از این نعمت برخوردار نباشد، باید بسیار خوش اقبال باشد تا بتواند از این بابت، جان سالم به در ببرد!» (Analects 6. 17). اما در عین حال سعادت واقعی را در حکمت و خردمندی می‌داند و می‌گوید: «مرد خردمند از آب، و مرد مهربان از کوه‌ها لذت می‌برد. زیرا مرد خردمند همواره در حرکت و جنبش است، حال آنکه مرد نیکوکار و مهربان همواره در یک نقطه ساکن است. مرد خردمند و حکیم سعادت‌مند است اما مرد نیکوکار در امنیت باقی می‌ماند.» (Analects 6. 21)

خوشبختی در درجه نخست، نه در لذت مادی، بلکه در لذت اخلاقی است. زندگی خوب زندگی‌ای نیست که در آن تمام یا بیشتر خواسته‌های فرد برآورده شود، بلکه زندگی‌ای است که در آن ارضای امیال محتاطانه منوط به محدودیت میل اخلاقی باشد. منشأ بزرگ‌ترین خوشبختی، در دستیابی به بزرگ‌ترین قدرت سیاسی یا ثروت نیست، بلکه بیشتر در آگاهی از پاکی اخلاقی و فعالیت و عمل مطابق با بالاترین فضیلت‌ها، یعنی تحقق اصول اخلاقی خود است. رضایت و شادمانی در پیش گرفتن میانه‌گزینی و اعتدال از راه به کمال رسانیدن شخصیت خویش با پیروی مطلق از حقیقت و پاسخ به امیال قلبی پاک است.

منابع و عوامل اصلی سعادت

سعادت به عنوان یک موضوع اساساً اخلاقی ریشه در فضیلت اصلی کنفوسیوسی «رن» (*ren*) (فضیلت کامل، عشق، خوبی، نیکوکاری، انسانیت، خیرخواهی) دارد (Buckingham, 2012). او فضیلت کامل را چنین می‌داند: «هرگز آنچه را که دوست نداری دیگران با تو انجام دهند، با دیگران انجام مده» (*Analects 12.2*)، که یک قانون زرین است که «همسایه خود را مانند خود دوست بدار» (*The Gospel of Matthew, 22. 39*). کنفوسیوس به منظور تمرین «فضیلت کامل» به شاگردانش توصیه کرد که از چیزی که محققاً ثابت نشده است پیروی نکنند، هرگز متعصب و لجوج نباشند و از خودخواهی کاملاً آزاد باشند (*Analects 9.4*). سعادت را در زندگی دنیوی ساده (*Analects 6.11; 7.16*)، آن هم با پرورش فضایل مناسب برای انسانیت (*Analects 3.3*) جستجو کنند.

رسیدن به سعادت و خوشبختی تنها با انجام افعال و اعمال اختیاری امکان پذیر است و بدون آن‌ها دستیابی و تحصیل سعادت امری ناشدنی است؛ برخی از منابع و عوامل سعادت از دیدگاه کنفوسیوس به شرح زیر است:

- شناخت تین. واژه تین، بر قدرت ناشناخته‌ای اشاره دارد که صاحب اختیار امور جهان، به ویژه آدمیان است. انسان‌ها هنگام دچار شدن به دردی او را فریاد می‌زنند و در مواجه شدن با خطری به او پناه می‌برند و از ترس و هراس می‌رهند و احساس آرامش می‌کنند. او رفیع و درخشان، واسع و جامع، منصف و عادل، و صادق و دگرگون کننده است. اگر انسان بتواند در همه ادوار زندگی مطابق با اراده و عدالت او عمل کند، می‌تواند با تین هم پایه شود و به عالی‌ترین کمال انسانی دست یابد. از آنجا که هم پایه تین شدن به خواست انسان بستگی دارد، مقام انسان بسیار والا و حتی مقدس می‌شود (*Analects, 3.13*). می‌توان گفت که کنفوسیوس درباره خدا، کمتر سخن گفته است، اما نظام اخلاقی او الهی است و چنین تعلیم می‌دهد که خداوند، اخلاق را در درون انسان‌ها قرار داده و طبیعت الهی آنان اخلاقی است. لذا تحقق کامل فضیلت در خود به معنی نیل به سعادت است.

- شناخت فضیلت‌های اخلاقی و عمل مطابق با آنها. شناخت تین شناخت فضایی است مقرر بر انسان‌ها که از طریق آن می‌توانند به عالی‌ترین مقام نایل شوند. شناخت فضایل و پایبندی به آنها آدمی را به پرورش عزت نفس، اجتناب از تخطی نسبت به تین، و در صورت لزوم، نیایش برای طلب بخشش از تین و می‌دارد (*Analects, 3.13*).

- نیکخواهی. نیکخواهی زیربنای اخلاق و لازمه رفتار انسان است. نیکخواهی عنصر ممیزه نوع بشر است و عالی‌ترین تجلی آن در مهرورزیدن به هم‌نوعان است. ریشه نیکخواهی در وظیفه شناسی فرزند و محبت برادرانه نهفته است. وقتی وسعت آن از محبت به خویشاوندان فراتر رود، حالت نیکخواهی به همه مردم به خود می‌گیرد، وقتی حتی وسعتی بیشتر بیابد، به حالت شفقت نسبت به تمام چیزهای زنده درمی‌آید. بنابراین، نیکخواهی آن چیزی است که هستی بشر را تأمین

می‌کند و عالی‌ترین لذت و خوشی را برای وی به ارمغان می‌آورد. به نظر کنفوسیوس، از تهذیب انسان گرفته تا صلح و آرامش جهان، هر قدمی به نحوی پیچیده درگیر نیکخواهی است؛ و نیکخواهی در عالی‌ترین درجه خود از راه فداکاری که ادیان الهی تعلیم می‌دهند مطابقت دارد، که خدای متعال می‌فرماید: «لن تنالوا البر حتی تنفقوا مמתحبون» (آل عمران/ ۹۲).

- **بر خوداری از فضیلت تقوی.** تقوی در پیش گرفتن طریق تین است. وقتی طریق تین در پیش گرفته شود و در ذهن به ثمر برسد آن را تقوی گویند. تقوی در حقیقت نخستین اصل از سه اصل اخلاقی در معرفت بزرگ است. تقوی و پارسایی عبارت است از مطابقت اعمال با آنچه درست است، و بالاترین تجلی آن احترام گذاردن به شایستگان است (Analects, 1. 12). انسان در زندگی روزمره خود باید بکوشد که تمام افکار و اعمالش مطابق تقوی باشد. انسان متقی هرگز از همنوعان خود جدا نیست و گوشه عزلت نمی‌گزیند (Analects, 4. 25). وقتی پای مشکلات عملی پیش می‌آید، فرد متقی باید تصمیم بگیرد که کدام عمل نه تنها بی زیان‌تر، بلکه منطقی‌ترین و مفیدترین عمل برای دیگران است. این خود مستلزم حس تناسب است. نظم بخشیدن به این حس تناسب همانا رعایت «آداب» است. رعایت آداب بالاترین سرمایه وجودی انسان است و موجب آسایش و بهزیستی وی می‌شود. از این‌رو، کنفوسیوس می‌گوید: «ذهن خود را بر طریقت متمرکز کن، تقوی را رعایت کن، نیکخواهی را حفظ کن، و آرامش و لذت را در فنون و هنرها جست و جو کن.» (Analects 7. 6).

- **رعایت آداب.** میزان عشق به وابستگان و احترام به شایستگان، شالوده اصل آداب است. بر اساس سنت کنفوسیوسی تکریم نیاکان، سعادت خانوادگی، یکپارچگی اخلاقی شخصی، ارضای تمایلات مقید به اخلاق و آموزش مردم منابع و عوامل اصلی سعادت هستند. با این حال، این مفهوم شادی است که تا حد زیادی برای طبقه روشنفکر - رسمی در چین سنتی جذاب است، و ممکن است به طور کامل مردم عادی در آن سهیم نباشند، اگرچه این مردم سعی کنند برخی از این آموزه‌ها را در زندگی و عمل خود به کار گیرند. در مجموع، در «سنت بزرگ» کنفوسیوسی، سعادت اساساً چیزی اجتماعی (خانوادگی)، همراه با وارستگی و اکتسابی بوده و عمیقاً اخلاقی و معنوی است (Po-Keung, 2010: 467).

همزیستی با این سنت بزرگ همان چیزی است که مردم شناسان معمولاً از آن به عنوان «سنت کوچک» خوشی و سعادت یاد می‌کنند که مردم عادی در آن زندگی خود را می‌گذرانند. آیین کنفوسیوس نیروی اجتماعی قدرتمندی برای مردم عادی است. در نزد مردم، خوشی اغلب با توجه به کمک به دیگران، آگاهی از داشتن سعادت، و سهیم گردانیدن دیگران در سعادت و شادی خود بیان می‌شود. به عنوان مثال، در عبارتهایی مانند «کمک به دیگران اساس خوشبختی است»، «هر چه تعداد پسران شما بیشتر باشد، شادتر هستید»، «خوشبخت بودن در کنار دیگران بهتر از شاد بودن در تنهایی است». در واقع، این مفهوم عامیانه از خوشی و سعادت با چگونگی تصور شادی در دوران پیش از کنفوسیوس ارتباط دارد. «پنج شادی» که در جوامع امروزی چین بسیار محبوب است ظاهراً ریشه در دوران پیش از کنفوسیوس دارد. ایده پنج خوشی - طول عمر، ثروت، سلامتی و آرامش، عشق به اخلاق، زندگی کامل - در کتاب تاریخ، یک متن کلاسیک، ظاهر شد. در نسخه امروزی خود، پنج سعادت به خوشی، درآمد، طول عمر، شاد بودن و ثروت تبدیل شده است. اگر پنج خوشی را نماینده هسته سعادت افراد عادی در نظر بگیریم، آنگاه مفهوم عامیانه خوشی نسبت به نسخه فکری آن کمتر اخلاقی و کمتر زاهدانه است، اگرچه جنبه‌های خانوادگی و اجتماعی دومی را حفظ می‌کند. برای مردم عادی، موفقیت مادی (درآمد بالا و شغل خوب) و رضایت، و همچنین سلامتی خوب در حساب لذت‌گرایانه آنها اهمیت

دارد. محبوبیت بالای خدای ثروت تقریباً در هر گوشه از جوامع امروزی چین به شدت گواه بر اهمیت ثروت و رفاه در ذهن مردم است. نویسندگان محبوب معاصر مانند لین یو تونگ (Lin Yu-tong) خوشی را زندگی لذت بخش می‌دانند. در زمان‌های گذشته، نویسنده جین شنتان (Jin Shentan) معتقد بود که زندگی شاد از سی و سه لذت دنیوی تشکیل شده است. شاید این نویسندگان نسبت به هم‌تایان کنفوسیوسی خود در بازگشایی مفاهیم شادی عامیانه کار بهتری انجام داده بودند (Po-Keung, 2010: ۴۶۷).

رعایت آیین و مناسک. واژه «لی»، آیین، شعائر و مناسک، مهم‌ترین مفهوم در نظام کنفوسیوس است و کنفوسیوسی‌ها به مناسک بیش از سعادت دنیوی ارزش می‌دادند. کنفوسیوس بهترین بخش زندگی خود را با گشت و گذار در کشورها گذراند و برای هر حاکمی دیدگاه خود را از اومانیسیم چینی موعظه کرد. او اصرار داشت که یک حاکم عاقل باید با «فضیلت» حکومت کند و مردم را از طریق آیین و مناسک به برابری و مساوات سوق دهد. فضیلت و آیین و مناسک سبب می‌شود که مردم مقوله‌های اجتماعی را به عنوان یک موضوع دغدغه شخصی بپذیرند. از این رو، برای نخبگان چینی، آرمان‌های انسانیت و برابری و تثبیت نظم اجتماعی امری مهم است. همچنین برای نخبگان چینی، خوشبختی در رستگاری شخصی یا انباشت مادی نیست، بلکه از طریق تزکیه دائمی نفس و خودشکوفایی، حفظ یک خانواده هماهنگ، حکمرانی عاقلانه و مبتنی بر حکمت و فرزاندگی بر یک کشور و حفظ صلح در جهان به دست می‌آید، و از این رهگذر درجه سعادت بیشتر شده و به سطح بالاتری می‌رسد (Lu, 2001: 3).

پیش‌فرض فلسفه کنفوسیوس برای مردم عادی این است که زندگی هر فرد تنها حلقه‌ای از تبار خانوادگی اوست و فرد ادامه نیاکانش است. این آموزه خانواده را در مرکز زندگی و حیات روزمره او قرار می‌دهد. تکریم و بزرگداشت نیاکان بخشی جدایی ناپذیر از آیین کنفوسیوس برای توده مردم است و بسیاری از آداب و رسوم آن هنوز هم امروزه دنبال می‌شوند. فلسفه کنفوسیوس طرفدار این است که فرد باید برای حفظ و گسترش رفاه و سرزندگی خانواده خود تلاش کند. سعادت و خوشبختی دستیابی به این هدف نهایی زندگی از طریق سخت کوشی و صرفه جویی در اندوختن منابع مادی، از طریق کار فکری و قبولی در آزمون دستیابی به موقعیت اجتماعی محترمانه، از طریق سرکوب تمایلات خودخواهانه و دنیوی برای داشتن زندگی با فضیلت و در نهایت از طریق تحقق بخشیدن وظایف اجتماعی خویش است (Lu, 2001: 4).^۴ تنها چیزی که خود بر آن تاکید دارد داشتن رفتاری احترام آمیز نسبت به اطرافیان است.

صداقت. کنفوسیوس وظایف پنجگانه تعهد عمومی و فضیلت‌های به هم پیوسته سه گانه را در یک واژه به نام صداقت خلاصه کرده و آن را سرچشمه اخلاق می‌داند. او صداقت را طریقه تین و نیل به صداقت را طریقه انسان‌ها معرفی می‌کند. صداقت قوه محرکه جهان است، و انسان به دلیل این قوه محرکه دارای قوه ابتکار و قادر به ادامه هستی، یعنی دارای قدرت مورد نیاز برای زندگی است. به این دلیل است که به گفته کنفوسیوس، «نیل به صداقت طریقه انسان‌هاست». انسان با در پیش گرفتن صداقت و رسیدن به آن به آرامش، عدم تشویش و سکوتی دلپذیر و تأملی دقیق دست خواهد یافت و از پی آن مقصود را در آغوش خواهد کشید (Chen, 1987: 263-4). تنها انسانی که صاحب کمال صداقت است می‌تواند فضایل بزرگ و بنیانی بشر را برقرار سازد و احساس آرامش کند.

سعادت و زندگی اخلاقی

علم به اینکه چه عاملی سبب سعادت می‌شود و باور داشتن به آن می‌تواند به کوشش‌های هماهنگ برای دستیابی به

سعادت کمک کند. کنفوسیوس با قرار دادن اخلاق به عنوان پیش شرط سعادت، به این نکته اشاره می‌کند که سعادت را می‌توان از طریق «معرفت، خیرخواهی، و هماهنگی بین اعضای اجتماع» به دست آورد (Wu, 1992: 31) اینها سه راه تزکیه نفس برای دستیابی به مکارم اخلاقی کنفوسیوس هستند. باید دانست که اگرچه زمانی که مردم درباره سعادت فکر می‌کنند بدانند که «علل» سعادت از نظر روان‌شناختی قابل دسترس‌تر، و از نظر علمی کشف آن‌ها عملیاتی‌تر است، سودمند خواهد بود، اما هنوز برای یک مفهوم جامع سعادت چیزهای بیشتری وجود دارد (Lu, 2001: 19).

به نظر کنفوسیوس، داشتن یک زندگی ساده و حتی به لحاظ مادی فقیر می‌تواند منبع خوشبختی واقعی باشد. این پیامی است که کنفوسیوس در ستایش یکی از بهترین شاگردش، یان وی (Yan-Wei)، به دلیل داشتن شیوه زندگی زاهدانه، یعنی زندگی مبتنی بر ریاضت نفس، ارائه می‌دهد. این ایده به همراه یکی دیگر از ایده‌های تأثیرگذار کنفوسیوس در مورد سعادت و شادی در ارتباط با فقر و اخلاق است: «به فقر راضی باشید و از راه درست خوش باشید». با این حال، کنفوسیوس با تشویق ساده زیستی این کار را انجام داد. آسایش انسان‌ها جایگاه شایسته خود را در زندگی مردم دارد. البته این به معنی نادیده گرفتن اهمیت نیازها و خواسته‌های مادی مردم نیست. به عنوان مثال، او این دیدگاه را تأیید می‌کند که نیاز مردم به غذا و رابطه جنسی نیاز طبیعی انسان است (Po-Keung, 2010: 466).

سعادت در ادبیات کلاسیک کنفوسیوس به «احساس خاصی برای کسانی که طریقت (Way) را دنبال می‌کنند، می‌رسد. و یک پاسخ اخلاقی به ویژگی‌های خاص جهان و در درجه نخست در مورد چگونگی زندگی فرد است» (Ivanhoe 2013: 266). باید توجه داشت که این مفهوم با هیچ یک از دو معنی سعادت که در ادبیات فلسفی و روان‌شناختی غرب یافت می‌شود - توصیف سعادت به عنوان احساس لذت یا تجویز سعادت به عنوان رفاه و تندرستی - مطابقت ندارد. به نظر می‌رسد که برای متفکران کلاسیک کنفوسیوس، ایده سعادت ترکیبی از این دو معنی است. از یک سو به احساس (سعادت و خوشی) مربوط می‌شود، از سوی دیگر، پاسخی اخلاقی به نحوه گذراندن زندگی خود است. بنابراین، مفهوم کنفوسیوس از سعادت شامل دو بعد روانی و اخلاقی است. بعد اخلاقی دو ویژگی دارد؛ نخست، غایت‌شناختی است به این معنا که فضایل اخلاقی به سمت یک غایت اخلاقی پرورش می‌یابد. وقتی از کنفوسیوس پرسیده شد که چرا باید در تزکیه نفس اخلاقی مشارکت کرد، کنفوسیوس پاسخ داد که هدف از تزکیه نفس اخلاقی جلب احترام و ایجاد سعادت برای جماعت است (Analects 14.42). برای انجام چنین شاهکاری لازم است که اهل فضیلت و نیکوکاران در حکومت مشارکت داشته باشند. کنفوسیوس‌های کلاسیک خود را در شرایطی تاریخی یافتند که توانستند سعادت فراگیر را برای انبوه جماعت به ارمغان بیاورند. با این حال، برای نیکوکاران، تصدی یا عدم تصدی پست بستگی به نحوه اداره دولت دارد (Analects, 8.13) این شرط به ویژگی دوم بعد اخلاقی، یعنی فضیلت اخلاقی شرط لازم برای انتخاب درست می‌انجامد. در این خصوص، کنفوسیوس پرسش مهمی را مطرح می‌کند: «اگر کسی حق انتخاب داشته باشد، و ترجیح ندهد در میان خوبی و فضیلت (ren 仁) زندگی کند، چگونه می‌توان انتظار داشت که نام خردمند و فرزانه به او داده شود؟» (Analects 4.1) منسیوس به نقل از کنفوسیوس گفت که «تنها دو راه وجود دارد - راه فضیلت یا مخالف آن ظلم و بدخواهی.» (Mencius, 4A2) همان‌طور که ایوانهو اشاره می‌کند نیکوکاران کسانی هستند که به میل خود راه (فضیلت) را دنبال می‌کنند (Ivanhoe 2013: 266). پیروی از طریقت (Way) آسان نیست. چیزی که آن را سخت می‌کند، وسوسه لذت و سایر متاع متعارف مانند ثروت، مقام، رتبه و... است. کنفوسیوس در این ارتباط اغلب به بهترین شاگرد خود، یان هوی (Yan Hui)، به دلیل پایبندی ثابت و استوار او به راه فضیلت، بر خلاف سایر شاگردان که فاقد چنین فضیلت تزلزل

ناپذیر بودند، اشاره می‌کند (8-177; Luo, 2021; Analects 6.7).

سعادت فراگیر: بالاترین سعادت

متفکران کنفوسیوسی کلاسیک بر این باور بودند که برای اینکه فرد نیکوکار بتواند مردم را سعادتمند کند، باید در حکومتی که راه (Way) را دنبال می‌کند شرکت کند (Analects 2.19).^۵ برای نیکوکاران، سعادت واقعی یک مفهوم خودخواهانه یا خودمحورانه نیست، بلکه مفهومی جمعی است. منسیوس از آن به عنوان «سعادت فراگیر (یا مشترک)» یاد می‌کند. (Mencius 1B1) منظور منسیوس از «سعادت فراگیر» سعادت مشترک یک نفر با دیگری نیست. منظور او داشتن یک حاکم است که مردم در حکومت با او مشارکت دارند (Luo, 2021: 179).

سعادت فراگیر به این معنی است که سعادت x منشأ سعادت y است و بالعکس. این را در ارتباط بین یک حاکم و اتباعش به کار ببرید: اگر مردم از سعادت حاکم خود سعادتمند شوند، سعادت حاکم فراگیر است. از سوی دیگر، اگر مردم از سعادت حاکم خود دلخور باشند و از ناراحتی حاکم خود سعادتمند شوند، دلیل بر فردی بودن سعادت حاکم است. او یک رهبر با فضیلت نیست زیرا به رفاه مردم خود اهمیت نمی‌دهد (Luo, 2021: 184).

منسیوس در گفتگو با پادشاه ایالت کی (Qi)، او را تشویق می‌کند که سعادت خود را با مردمش تقسیم کند (Mencius, 1B1). او استدلال می‌کند که سعادت فراگیر پادشاه به او کمک می‌کند که احترام و حمایت مردم را به دست آورد، که به نوبه خود سبب می‌شود خیرهای مطلوب (غیر-اخلاقی) و تحسین برانگیز (اخلاقی) او امن باشد. سعادت فراگیر، سعادت اخلاقی است. به طور کلی، اگر حاکمی سعادت خود را با مردم خود تقسیم کند، از نظر اخلاقی دارای فضیلت است. بنابراین، فضیلت اخلاقی برای سعادت (همگانی و فراگیر) ضروری است (Luo, 2021: 180).

اگر حاکمی بخواهد خوشبخت باشد، باید مردم خود را راضی کند. اگر او بتواند آنها را سعادتمند کند، مردم از ایالت‌های دیگر به سوی او هجوم می‌آورند و تحت حکومت او زندگی می‌کنند. در نتیجه، ایالت او پرجمعیت‌تر، مرفه‌تر و قدرتمندتر می‌شود. نیازی به گفتن نیست که فقط یک حاکم با فضیلت می‌تواند مردم خود را سعادتمند کند. همان‌طور که کریل بیان می‌کند، «[مردم عادی] تنها توسط دولتی می‌توانند خوشبخت شوند که بر اساس معیارهای خودشان خوب است» (Creel, 1949: 156). کنفوسیوس هنگامی که دوک از او درباره هنر حکومت کردن پرسید، همین نکته را بیان کرد: «اگر می‌توانستی مردم ایالت خود را سعادتمند کنی، کسانی که در ایالت‌های دور هستند به سوی تو می‌آیند.» (Analects 13.16; Luo, 2021: 184)

دانشوران بین دو نوع خیر تمایز قائل شده‌اند: «مطلوب» یا «خیرهای غیر-اخلاقی (non-moral goods)» که مصادیق آن لذت، ثروت، رتبه، سلامتی و طول عمر است و دیگری چیزی است که برخی از پژوهشگران از آن به عنوان «خیرهای تحسین برانگیز» یا «اخلاقی» یاد می‌کنند، که نمونه‌ای از آن فضیلت است (Zagzebski 2006; Olberding 2013; Back 2018). در حالی که در حالت ایده آل، زندگی خوب دربردارنده هر دو نوع خیر در نظر گرفته می‌شود، در واقعیت گاهی اوقات زمانی که این دو در تضاد هستند، باید یکی را انتخاب کرد. کنفوسیوس یادآور می‌شود که: «ثروت و مقام، چیزهایی هستند که هر انسانی آرزوی داشتن آنها را دارد. اما دستاوردهای نادرست ارزش داشتنش را ندارند. برای بهره‌مند شدن از این دو چیز، نباید اصول اخلاقی خود را به دست فراموشی سپرد.» (Analects 4.5). هنگامی که باید بین مطلوب و تحسین برانگیز یکی را انتخاب کرد، نیکوکار همیشه تحسین برانگیز را انتخاب می‌کند. کنفوسیوس برای کمک به شاگردانش در تصمیم‌گیری درست، اصل زیر را پیشنهاد کرد:

«آن هنگام که طریقت در سرزمین شما حاکم است گمنام بودن و تهی دستی را برای خود همچون بی‌آبرویی و خفتی بزرگ در نظر بیندازید، اما چنانچه در سرزمین شما، مسیر طریقت حاکم نباشد پس افتخار و ثروت را همچون یک بی‌آبرویی و خفت بزرگ بدانید.» (Analects 8.13). تشخیص اینکه حکومتی خوب اداره می‌شود یا بد، کار سختی نیست. اگر بر اساس لی (li) اداره شود، به خوبی اداره شده است. اگر نه، پس بد اداره شده است. چنانکه کنفوسیوس می‌گوید: «تنها با رعایت کردن لی، مراسم سنتی است که حکومت یک ایالت تضمین می‌شود و همه چیز به این رعایت کردن بستگی دارد.» (Analects 11.26). بنابراین، داشتن یک زندگی خوب کاملاً در اختیار فرد فاضل و نیکوکار نیست، زیرا این امر منوط به شرایطی است که اغلب خارج از کنترل اوست.^۶ این نشان می‌دهد که فضیلت اخلاقی برای زندگی خوب کافی نیست. بنابراین، نیکوکاران، تنها در صورت عدم موفقیت طریقت (Way)، باید یک طرح ممکن الوقوع آماده کنند. زندگی خوب زمانی دست یافتنی است که شرایط امکان دستیابی به هر دو امر تحسین برانگیز و مطلوب را فراهم کند (Olberding, 2013: 433). موضوع مورد بحث این نیست که انسان چه نوع زندگی ساده‌تری را می‌خواهد، بلکه این است که بهتر است در جستجو و داشتن چه نوع زندگی‌ای باشد که در آن شرایط، امر تحسین برانگیز و مطلوب را از هم جدا می‌کند.» (Olberding, 2013: 434). هنگامی که باید بین این دو نوع خیر یکی را انتخاب کرد، نیکوکاران کسانی هستند که می‌توانند در برابر وسوسه خیرهای مطلوب (یا غیر- اخلاقی) مقاومت کنند و به طور مداوم خیرهای اخلاقی را انتخاب کنند (Luo, 2021: 178-9).

نتایج و غایت نیل به سعادت

کنفوسیوس مهم‌ترین نتیجه نیل به سعادت را نیل به طریقه معرفت بزرگ می‌داند. آدمی باید با در پیش گرفتن صداقت در علم و اخلاق، که قوه محرکه زندگی است، از نقطه آگاهی از جایگاه آرامش و آسایش تا نقطه نیل به مقصود، یعنی در آغوش کشیدن شاهد مقصود، روندی را طی کند؛ و در آن فرایند (۱) پاکدامنی عالی خود را نشان دهد؛ (۲) بکوشد همه مردم هر روز خویشتن را تازه و نو سازند؛ (۳) به سوی هدف فضیلت برتر، یعنی آرمیدن در فضیلت کامل پیش رود تا بتواند اهمیت و ارزش واقعی زندگی آدمی را دریابد و به زندگی در کمال فضیلت و تقوی بپردازد. کمال فضیلت هم در نیکخواهی، حرمت، وظیفه شناسی، مهربانی، وفاداری و صداقت است. اینها شرط‌های لازم و اساسی هستی مشترک انسان است. بنابراین، آنکه به صداقت نیل می‌شود کسی است که هرآنچه نیک است برمی‌گزیند و آن را محکم نگاه می‌دارد (Chen, 1987: 265-6). سعادت غایت نهایی انسان، تحقق انسانیت اوست. او برای رسیدن به مقصود نهایی باید طبیعت خود را به کمال رشد برساند، و از کمال صداقت نشأت گیرد. انسان از طریق: (۱) نشان دادن کمال صداقت و درک کامل اصول هستی خویش؛ (۲) گسترش آن به درک اصول هستی مشترک نوع بشر و تمامی چیزهای دیگر می‌تواند طریقه تین را بسناید و به آن عمل کند، و از این راه می‌تواند به نیروهای دگرگون کننده و پرورش دهنده زمین و آسمان کمک رساند. سرانجام، رضایت و شادمانی از طریق تحقق بخشیدن میانه‌گزینی و اعتدال به دست می‌آید که خود از راه به کمال رسانیدن شخصیت خویش با پیروی مطلق از حقیقت و پاسخ دادن به امیال قلبی تزکیه شده حاصل می‌شود. شرط آن هم شناخت خط مشی خود و احکام آسمانی و زدودن هر نوع تردید در این راه است (Analects 2.4).

نتیجه

از آنچه که گفته شد معلوم می‌شود که کنفوسیوس درصدد دفاع از نظام اخلاقی و ارزشی جهان‌شمول انسانی است و فضیلت اخلاقی در مرکز اندیشه او قرار دارد. می‌توان گفت که اخلاق کنفوسیوسی مبتنی بر فضیلت و از نوع فضیلت‌گراست.

زیرا وی ریشه اخلاقی بودن را در فطرت آدمی می‌داند. در حالی که، وی اهمیت خوب بودن اعمال یا وظایف اخلاقی را رد نمی‌کند، اما بیشتر بر اولویت فضیلت اخلاقی تأکید دارد و به مفاهیمی چون سعادت بیشتر می‌پردازد. مفهوم سعادت در چین باستان، نخستین بار در اندیشه وی شکل گرفت و بسط یافت. کنفوسیوس معتقد است که رضایت‌بخش‌ترین زندگی برای یک انسان، رسیدن به سعادت است که خود یک نوع زندگی با فضیلت است. او عمدتاً متوجه سعادت کلی انسان است، و همواره به تلاش‌های خود برای متقاعد کردن دیگران به توسعه فضایل تأکید می‌ورزد. کنفوسیوس سعادت را بالاترین خیر می‌داند که از طریق تمرین و ممارست در پرورش و شکوفایی فضایل اخلاقی به دست می‌آید. لذا این فضیلت است که به سعادت منجر می‌شود و تضمین کننده آن است. یکی از برجسته‌ترین ویژگی‌های روایت کنفوسیوس از خوب زیستن، تلاش او برای فاصله گرفتن از هر فکری است که سعادت را می‌خواهد در انواع لذت‌های شخصی یا رفاه مادی بیابد. هرچند او معتقد است که یک زندگی کاملاً سعادت‌مند مستلزم سطح معقولی از خیرهای مادی است که به درستی به دست آمده باشد، سعادت واقعی را سعادت اخلاقی می‌داند.

مفهوم کنفوسیوسی سعادت اخلاقی این است که سعادت انسان نه تنها امنیت مادی بلکه رضایت معنوی را نیز دربر می‌دارد. او بر این باور است که مردم می‌توانند از طریق «پرورش درونی حکمت» و «عمل بیرونی ارتباط سالم با دیگران» به هدف نهایی یکپارچگی و پیوند سعادت فردی و سعادت اجتماعی دست یابند. سعادت در فضیلت راهی است برای افراد برای رسیدن به سعادت فردی و سپس سعادت اجتماعی؛ زیرا منافع کلی جامعه به مراتب بیشتر و مهم‌تر از نیازهای افراد است، طوری که «پرورش اخلاق، تنظیم خانواده، برقراری نظم در کشور و برقراری صلح و آرامش در جهان» مؤلفه‌های مهم و لازم برای دستیابی به خیر عمومی است. برای اینکه فرد نیکوکار بتواند مردم را سعادت‌مند کند، باید در حکومتی که راه (Way) را دنبال می‌کند شرکت کند. برای نیکوکاران، سعادت واقعی یک مفهوم خودخواهانه یا خودمحورانه نیست، بلکه یک مفهوم جمعی است، که کنفوسیوس از آن به عنوان «سعادت فراگیر (یا مشترک)» یاد می‌کند. خوشبختی در درجه نخست، در لذت اخلاقی است. زندگی خوب زندگی‌ای نیست که در آن تمام یا بیشتر خواسته‌های فرد برآورده شود، بلکه زندگی‌ای است که در آن ارضای امیال مقید به میل اخلاقی باشد. منشأ بزرگ‌ترین خوشبختی در دستیابی به بزرگ‌ترین قدرت سیاسی یا ثروت نیست، بلکه بیشتر در آگاهی از پاکی اخلاقی است.

کنفوسیوس خوبی و نیکوکار بودن، کسب علم و معرفت، داشتن دوستان و داشتن زندگی سالم، هرچند در گمنامی، را لازمه شرافت در زندگی و سعادت دانسته، و بر تکریم نیاکان، سعادت خانوادگی، یکپارچگی اخلاقی شخصی، ارضای تمایلات مقید به اخلاق و آموزش مردم تأکید می‌ورزد. کنفوسیوس موسیقی را به عنوان یکی از عوامل ضروری برای رشد فضیلت کامل، همراه با آداب دانی، امانت داری و شایستگی دانسته و سعادت را در ارتباط نزدیک با یادگیری و فضیلت کامل تلقی می‌نماید. سرانجام، سعادت دیگران بخش مهمی از خوشبختی ماست. به اعتقاد کنفوسیوس در هر کجا که دانشی یا هوش و فراستی وجود دارد، هدفی نیز وجود دارد که منظور از آن عبارت است از (۱) به کمال رسانیدن خود و چیزها؛ (۲) تربیت خود به منظور آرامش بخشیدن به دیگران؛ (۳) انتخاب نیکی و معتقد بودن و عمل کردن به آن، و (۴) کشف شر و اجتناب از آن. لازمه دستیابی به آنها هم داشتن صداقت است. سرانجام باید گفت که سعادت در فضیلت کنفوسیوسی هنوز اهمیت روشنگرانه زیادی برای مفهوم معاصر سعادت دارد. امروزه مردم باید در جستجوی سعادت، یعنی حفظ دل و تزکیه نفس به جای گم کردن خود در خواسته‌های مادی، به ساحت معنوی سعادت بیشتر توجه کنند.

سیاسگزاری

این پژوهش به صورت مستقل توسط نویسندگان مقاله انجام شده و از هیچ سازمان یا نهادی، کمک مالی دریافت نشده است.

پی‌نوشت‌ها

۱. اصولی که کنفوسیوس می‌آموزد، بسیار دلنشین و عاقلانه و احترام‌آمیز است: برای نمونه، او دوست داشتن هم‌نوعان را توصیه می‌کند، احترام به دیگری را واجب می‌داند، و همواره هشدار می‌دهد که مبدا انسان کاری را که دوست ندارد دیگران با او انجام دهند، با دیگری انجام دهد... برای کنفوسیوس، صفات نیک چیزی است که در وجود انسان‌ها موجود است، و فقط کافی است به پرورش آنها پرداخت و در روابط اجتماعی خود با دیگران از این صفات خوب و شایسته به نحو احسن استفاده کرد. او این حس خوشایند بشردوستی را با نمونه‌های بسیار ساده، همچون محبت به والدین، محبت به دوستان و حتی عشق به حکمران برمی‌شمارد. همچنین تعلیم می‌دهد که انسان باید همواره نسبت به اصول اخلاقی خویش، وفادار و صادق بماند و همواره تصمیمات مناسب و در زمان مناسب بگیرد. بدیهی است که کنفوسیوس پرورش صفت شجاعت را نیز هرگز به دست فراموشی نمی‌سپارد و آن را به عنوان یکی از صفات واجب در «مرد شرافتمند» می‌داند. بدین سان است که چنین مردی هرگز از مسیر میان و معتدل خود منحرف نمی‌شود. او از خواننده خود می‌پرسد: آیا نباید انسان شرافتمند نخست به نفس خود حکومت کند، تا بعداً بتواند در جامعه حکومت نماید؟... حکومتی که منظور اوست، به معنای قرار داشتن در مسیر نیکی، درستی و عدالت است. رفتاری که کنفوسیوس از انسان انتظار دارد رفتاری پر انرژی و «دینامیکی» است، به گونه‌ای که هر کسی می‌تواند استعدادها و قابلیت‌های شخصی خود را برای خیر عمومی به معرض نمایش بگذارد (Chemouny, 1997).

۲. فوهسینگ (Fuxing=Fuhxing)، در اساطیر چینی، خدای ستاره‌ای سعادت، یکی از سه خدای ستاره‌ای که در مجموع به نام فولوشو (Fulushou) شناخته می‌شوند. او یکی از بسیاری از خدایان چینی است که به پرستندگان خود سعادت و خوشی می‌بخشد. برخی می‌گویند او همان فوشن روح خوشبختی است.

۳. در میان «چهار کتاب» کنفوسیوسی، یک بار در آثار منسیوس و یک بار در ژونگ یونگ (Yong Zhong) ظاهر می‌شود. با این حال، فو پانزده بار در کلاسیک مناسک (The Classics of Rites) آمده است. واژه «فو» در بافت اجتماعی و روابط انسانی متقابل کاربرد دارد. به عنوان مثال، واژه «فو» معمولاً بین اعضای خانواده، بین اجداد و فرزندان، و بین پیر و جوان در روزهای خاص، مانند روز سال نو، استفاده می‌شود. پدر و مادر یا پدربزرگ و مادر بزرگ به خواهر و برادر خود می‌گویند: «مبارک باد!»، در حالی که فرزندان آنها تعظیم می‌کنند و به والدین خود می‌گویند: «انشاء... مبارک باد و عمر طولانی داشته باشید!»

۴. یانگ و چنگ (۱۹۸۷) ارزش‌های کنفوسیوسی را که هنوز در تایوان به خوبی حفظ شده است، به چهار گروه تقسیم کردند. (۱) عوامل خانوادگی شامل مسئولیت‌های خانوادگی و اطاعت از بزرگان، (۲) عوامل گروهی شامل پذیرش ساختار سلسله مراتبی جامعه، اعتماد و اطاعت از مقامات؛ و تعهد به همبستگی، هماهنگی و هنجارهای گروه. (۳) عوامل جهت‌گیری شغلی شامل تحصیلات، مهارت آموزشی، سخت‌کوشی و صرفه‌جویی، (۴) عوامل خلقی شامل ریاضت، آرامش، فروتنی و خویشتن‌داری. عملی کردن این ارزش‌ها باید به سعادت در زندگی منجر شود (Lu, 2001, 4).

۵. کنفوسیوس در پاسخ به پرسش فرمانروایی که از او پرسید چه کار کند تا از حمایت مردم عامی برخوردار شود؟ گفت: «چنانچه مردان شریف و امین را بر فراز مردان فریبکار و حقه‌باز قرار دهید، ملت از شما حمایت خواهد کرد. اما چنانچه مردم فریبکار و حقه‌باز را بر فراز مردان شریف و امین قرار دهید، مردم عامی از شما حمایت نخواهد کرد.»

۶. کنفوسیوسی‌های کلاسیک این ایده را به شکل زیر بیان می‌کنند: «مرگ و زندگی در دست آسمان (تین) است، و ثروت و مقام به اراده آسمان بستگی دارد؛ چنانچه مرد شرافتمند به کارهای خود رسیدگی کند، و اوقات خود را بی‌بیهوده تلف ننماید، با احترام و ادب با دیگران رفتار کند، و مقررات مراسم سنتی را رعایت نماید، در آن صورت همه کسانی که در محدوده چهار دریا حضور دارند، برادران او هستند!» (Analects 12.5).

References

- Ames, R. T. (2019). Confucius: Chinese Philosopher, in *Encyclopedia Britannica*. <http://www.britannica.com/biography/Confucius>
- Back, Youngsun. (2018). "Virtue and the Good Life in the Early Confucian Tradition". *Journal of Religious Ethics* 46.1: 37-62.
- Bauer, W. (1976). *China and the Search for Happiness: Recurring Themes in Four Thousand Years of Chinese Cultural History*. The Seabury Press. New York.

- Besser, Lorraine L. (2020). *The Philosophy of Happiness: An Interdisciplinary Introduction*. Routledge.
- Buckingham, W. (2012). *A Practical Guide to Happiness: Think Deeply and Flourish*. Icon Books.
- Chemouny, Muriel Baryocher. (1997). *Lun Yu, les Entretiens de Confucius, traduction de Séraphin Couvreur*. Paris.
- Chen, J. (1993). *Confucius as a Teacher*. Selangor Darul Ehsan. Delta Publishing Sdn. Bhd.
- Chen, Li Fu. (1987). *The Confucian Way: A New and Systematic Study of Four Books*. Routledge.
- Confucius. (2007). *The Analects of Confucius*. Trans. Burton Watson, New York: Columbia University Press.
- Confucius. (1979). *The Analects*. Trans. D.C. Lau, New York: Penguin Books.
- Confucius. (1980). *Lunyu (The Analects of Confucius) In Shisan jing zhushu*. ed. Ruan 2454-2536. Beijing, China: Zhonghua.
- Confucius. (1989). *The Analects*. Translated by Arthur Waley. Vintage Books.
- Creel, H.G. (1949). *Confucius: The Man and the Myth*. New York: John Day Co.
- Cua, A. S. (2001). Confucian Ethics in "Encyclopedia of Ethics", Lawrence C. Becker and Charlotte B. Becker (eds.), New York and London: Rutledge- 2nd ed., vol.1, pp.210-222.
- Durant, W. & Little, J. R. (2002). *The Greatest Minds and Ideas of All Time*. New York: Simon & Schuster.
- Encyclopedia Britannica. (2019). <https://www.catholic.org/encyclopedia>
- Fung, Y. (1996). *A Short History of Chinese Philosophy*. New York: The Free Press.
- Huang, Yong. (2020). "Why Confucian Ethics is a Virtue Ethics, Virtue Ethics is Not a Bad Thing, and Neville Should Endorse It". *Journal of Chinese Philosophy*. 47 (3-4), 283-294.
- Ivanhoe, P.J. (2013). "Happiness in Early Chinese Thought". in I. Boniwell, S.A. David, and A.C. Ayers (eds). *Oxford Handbook of Happiness*. New York: Oxford University Press, 266-278.
- Lee, Jeong-Kyu. (2019). *Confucius and Thomas Aquinas on Happiness and Education*.
- Legge, James (trans.). (1971). *Confucius: Confucian Analects, the Great Learning, & the Doctrine of the Mean*. New York: Dover.
- Lu, Luo. (2005). "In Pursuit of Happiness: the Cultural Psychological Study of SWB". *Chinese Journal of Psychology*. Vol. 47, No. 2, 99-112
- Lu, Lu. (2001). "Understanding Happiness: A Look into the Chinese Folk Psychology". *Journal of Happiness Studies*, 2, p.407-432
- Luo, Shirong. (2021). "Moral Virtue and Inclusive Happiness: From Ancient to Recent in Western and Confucian Traditions". *Comparative Philosophy* Volume 12, No. 2: 174-188
- Mathews, R. H. (1993). *Mathews' Chinese-English Dictionary*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Moritz, R. (1990). *Die Philosophie im Alten China (Philosophy in Old China)*. Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften.

- Mencius. (1970). *The Works of Mencius*. Trans. James Legge. New York: Dover.
- Olberding, Amy. (2013). "Confucius' Complaints and the *Analects*' Account of the Good Life". *Dao* 12.4: 417-440.
- Po-Keung Ip. (2010). *Concepts of Chinese Folk Happiness* Springer Science+Business Media B.V.
- Wu, Y. (1991). *The New Transcription of "Shang Shu"*. Taipei, Taiwan: Shan Min Books.
- Wu, J.H. (1992). *Sources of Inner Happiness*. Tong Da Books, Taipei.
- Yali, Shao. (2019). 3rd International Conference on Culture, Education and Economic Development of Modern Society An Analysis of Chinese Traditional Confucian and Taoist Views on Happiness.
- Zagzebski, Linda. (2006). "The Admirable Life and the Desirable Life". in Timothy Chappell (ed.). *Values and Virtues: Aristotelianism in Contemporary Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 53-66.

